

УДК 821.161.2 : 929 : 94 (477) «1920/1929»

**ЛІТЕРАТУРНА ДИСКУСІЯ 1920-х РОКІВ НАВКОЛО ЗБІРКИ П. ТИЧИНИ
«ВІТЕР З УКРАЇНИ»****Наталія Марченко**

Літературно-меморіальний музей-квартира П.Г. Тичини в м. Києві
Україна, 01004, м. Київ, вул. Терещенківська, 5, кв. 1, 3
e-mail: natashamarchenko30@gmail.com

Павло Тичина прожив довге, бурхливе на злети та падіння життя в умовах становлення й утвердження радянської влади, став свідком багатьох трагічних подій в Україні. Як поет і митець чуттєво рефлектував на вбивство, терор і насилля своєю поезією. Перші збірки поета вважаються художніми перлинами новітньої української літератури.

Актуальність дослідження діяльності відомих діячів культури радянської держави дозволяє глибше зрозуміти суперечливий громадсько-культурний розвиток України 1920-1930-х рр. Полярне суспільне ставлення до творчості П. Тичини часто формує поле для маніпуляцій. Для багатьох українців та еміграції він лишається одним з найталановитіших поетів минулого століття, для інших – одіозною постаттю, яка співпрацювала з більшовиками. Наразі гостро постала потреба в об'єктивізації ролі П. Тичини у культурному процесі України та заповнення «білих плям» у біографії митця.

Харківський період П. Тичини (1923-1934 рр.) залишається найменш дослідженим. Переломне десятиріччя було не лише в особистому, але й у творчому житті поета. Мистецьке оточення П. Тичини складалося переважно з діячів «розстріляного відродження», знищених радянською тоталітарною машиною. Аналізуючи епістолярну спадщину поета та його творчий доробок, зокрема, збірку «Вітер з України» (1924 р.), дослідники можуть глибше поринути в атмосферу культурного життя Харкова – тодішньої столиці УСРР.

Історіографія творчості П. Тичини складалася ще за життя поета. У 1920-х – початку 1930-х рр. вийшли критичні розвідки С. Єфремова, А. Ніковського, М. Зерова, В. Юринця й ін. У них автори спробували пояснити феноменальність і стильову особливість поезії П. Тичини. З середини 1930-х рр. у контексті проголошеної Радянським Союзом політики індустріалізації та колективізації пропаганда формує образ П. Тичини, як поета-глашатає комуністичних ідеалів. Особистість і поезія П. Тичини корегується згідно єдино правильної ідеології, значна частина фактів з життя

та творчості замовчується або перекручується (праці Л. Новиченка, С. Тельнюка, С. Шаховського й ін.).

Новим етапом у дослідженні суспільно-політичної діяльності поета стала розвідка В. Стуса «Феномен доби (сходження на Голгофу слави)» (1972 р.). У ній автор показав трагедію П. Тичини в умовах насильницького в усіх аспектах більшовицького режиму [1].

У контексті досліджуваної теми важливе значення має стаття Г. Донця «Одіссея Павла Тичини», в якій автор досліджує суспільно-громадську позицію та ціннісні орієнтири П. Тичини на тлі культурного життя тогочасної України [2].

Мета статті – на матеріалах епістолярної спадщини поета й інших документах висвітлити особисту позицію П. Тичини, яку він зайняв під час літературної дискусії навколо збірки «Вітер з України» (1924-1926 рр.).

Вивчення проблеми визначило такі основні завдання: виявити головні передумови появи збірки «Вітер з України» (1924 р.), які вплинули на формування ціннісних орієнтирів митця; дослідити мистецьке оточення П. Тичини початкового харківського періоду та перебіг літературної критики; з'ясувати місце та роль П. Тичини у культурному житті Харкова середини 1920-х рр.

Харківський період (1923-1934 рр.) у житті та творчості П. Тичини розпочався з травня 1923 р. Приводом до переїзду став арешт молодшого брата Євгена у квітні того ж року. Найкращий друг П. Тичини – В. Елан-Блакитний підключив зв'язки, щоб врятувати Євгена від ув'язнення та наполіг, щоб П. Тичина виїхав з Києва. Сам поет зізнався у листах, що «до Харкова він переїхав випадково. І останні два місяці (квітень-травень. – Н.М.) прийшлося їздити з кінця в кінець по незвичній для мене справі. Тепер буцімто оговтуюсь у Харкові...» [3, с. 17].

У Харкові В. Елан-Блакитний склав протекцію П. Тичині. Будучи активним революційним діячем і поетом, членом партії боротьбистів та ідеологом спілки пролетарських письменників – ГАРТ, він мав великий авторитет

серед харківської інтелігенції та владних більшовицьких кіл. П. Тичина був влаштований редактором у щомісячний журнал «Червоний шлях» і забезпечений житлом. Щоправда, жити довелося у редакції газети «Вісти ВУЦВК» у тісній комірчині без ліжка, яка раніше була ванною кімнатою [3, с. 20]. Перебивався він по комуналкам і сумнівним квартирам до заселення у письменницький будинок «Слово» у грудні 1930 р.

Невлаштованість у матеріальному та побутовому планах гнітила поета значно менше, ніж необхідність відповідати партійним більшовицьким вимогам у творчості та критика з боку колег. У Харкові П. Тичина вперше відчув тиск влади на митця. Нестабільність психоемоційного стану видно з листів поета до найближчих друзів. Серед постійний адресатів фігурували імена майбутньої дружини – Лідії Папарук, молодшого брата Євгена, публіциста, прозаїка та критика М. Могилянського та його дружини-письменниці Н. Романович-Ткаченко, літературного критика, лідера «неокласиків» М. Зерова, поета І. Дніпровського, письменника А. Любченка.

Вихід четвертої великої поетичної збірки митця «Вітер з України» (1924 р.) збігся у часі з розгортанням літературної дискусії (1924-1926 рр.) у Харкові, хоча більшість творів були написані ще у Києві. Лірика – здебільшого двобарвна, світлі пасмуги переплітаються з темними, за привабливою, на перший погляд, політикою українізації та непу, крилася жорстока реальність.

Перший вірш був з присвятою М. Хвильовому: «Нікого так я не люблю, як вітра вітровіння» [4, с. 7]. Після смерті В. Елана-Блакитного у грудні 1925 р., П. Тичина зблизився з М. Хвильовим і вступив до ВАПЛІТЕ (Вільна академія пролетарської літератури). Обидва митці поділяли основний принцип академії: творення нової української літератури шляхом засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури.

У циклах віршів «Харків», «Вулиця Кузнечна», «Надходить літо» і «Голод» (присутні полярні за змістом картини з життя тогочасного села – ідилія та трагедія...). Так сприймав поет українську дійсність, хоча внутрішній цензор лишився незадоволеним.

Незадоволеними збіркою була і мистецька інтелігенція Харкова. У контексті розгортання літературної дискусії 1924-1926 рр., «Вітер з України» піддавався критиці за слабкість написання. Особливо в'їдливо висловлювався В. Поліщук у статтях і розвідках: «Дутий кумир» (1926 р.) та у розділі «Літературне обличчя Тичини» у книзі «Пульс епохи»

(1927 р.). Останній поставив хрест на поетичній творчості П. Тичини: «Гадаємо, що з популярністю Тичини, в значній мірі, ми зустрічаємось з такою ж роздутою мордою, але вже час її викрити і відкинути, бо вона засмічує наш літературний поступ».

На критику з боку колег по перу П. Тичина реагував стримано, виправдовуючись лише перед невеликим колом ближених осіб. З листа до М. Зерова: «Миколо Костевичу, оте, що Ви писали за деяких киян, – тепер я пересвідчився, – цілком вірно. І що вони тільки про мене не видумували! Та ну їх... Я хочу все-таки зостатися Тичиною» [3, с. 26]. У листі до майбутньої дружини пообіцяв, що від критиків із середовища київської та харківської інтелігенції відіб'ється не хитрощами, до яких всі звикли, а своєю душею. Публіцисту та другу М. Могилянському П. Тичина зізнався, що збірка «Вітер з України» вийшла не зовсім такою, якою задумувалася: «це тільки вітер, а буря ще або буде, або ж ні» [5]. Людинолюб, лірик, естет некомфортно почував себе в атмосфері тупості, фарисейства, лицемірства та брехні (вірш «Ненависти моєї сило» 1924 р.) [4, с. 26].

Листи П. Тичини за 1925 р. містять критичні характеристики літдискусії, наприклад: «у літературі в нас «продолжають кушати» один одного. Зголодніла публіка» або «багато нервів коло журналу й навколо дискусії літературної: дрібненькі люде ловлять рибку, нехай ловлять. А ми працюватимемо» [3, с. 53]. У П. Тичини не було внутрішньої потреби брати активної участі у письменницьких баталіях. Для нього – протиприродно стверджуватися за рахунок інших, не характерна демонстративна манера поведінки, вип'ячування таланту на загальний показ, фактор змагання, дріб'язковість. Він волів не розтрачувати свої внутрішні сили, а зберегти їх для творчості, якомога більше працювати, вчити іноземні мови.

Справжній крик душі відчувається у листі до Л. Папарук (жовтень 1925 р.) «Буденщини, ой буденщини скільки! Скільки брудного в житті! І все це воно втягує тебе, і викривляє, й душить – і сенсу, глузду не знаходжу в нім. Діалектика життя! Діалектика життя! Як все це скучно, коли вже щось виправдують приходить! Як все це скучно... Дихають в моїй душі вітри великі, і океани ворущаються, і грози пролітають... Самотності в душі не перебореш. Самотності великої... Буденщина, брехня, і твань, і самота моя глибокая...» [3, с. 54].

Публічно захищати П. Тичину від письменницької критики взявся покровитель «харківського періоду» М. Хвильовий. Зокре-

ма, у «Думках проти течії», а саме у його додатку «Ахтанабіль» М. Хвильовий відкрито виступив проти В. Поліщука: «Звичайно, поет (а за такого вважає себе й В. Поліщук) і про поета має право писати. Звичайно, кожний із нас дивиться на творчість Тичини так, як йому забажається. Але писати такі розвідки, як «Дутий Кумир», здібний тільки борзописець із жовтої преси (ти не ображайся, Валер'яне, «ми тебе не хочемо підозрівати в цьому»). За такі розвідки в культурних країнах преподносять сюрпризом єдинодушний бойкот. Але то ж культурні країни, а ми всього-на-всього – хохландія, прекрасний ґрунт для хлестаковщини, смердяковщини. <...> Павло Тичина є один із найбільших поетів сучасної європейської поезії. Коли говорити про вихід нашої сьогоденішньої літератури на західну арену, то цю розкіш можна дозволити тільки авторіві «Соняшних кларнетів» [6, с. 738].

Отже, передумовами появи збірки «Вітер з України» (1924 р.) стали особисті причини переїзду П. Тичини з Києва до Харкова, тодішньої столиці УСРР. Вихід збірки збігся у даті з розгортанням літературної дискусії 1924-1926 рр., в якій активно брали участь різні

письменники: одні виступали, як опоненти П. Тичини, інші, як його прихильники. Сам поет у листах до найближчих людей (Л. Папарук, М. Могилянського, Н. Романович-Ткаченко, М. Зерова А. Любченка) зізнавався, що у літературній дискусії не хотів брати участь, оскільки більше орієнтувався на власну творчість. Результатом виходу з творчої кризи поета стала збірка «Вітер з України», проте у ній П. Тичина не зміг повністю продемонструвати творче зростання та відповідність суперечливим гаслам більшовицької епохи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Стус В. Феномен доби (сходження на Голгофу слави). Київ: Знання. 1993. 96 с.
2. Донець Г. Одиссея Павла Тичини // Блог вчителя української мови та літератури. 2016. – URL: http://vitakoval.blogspot.com/2016/03/blog-post_37.html
3. Тичина П. Зібрання творів у дванадцяти томах / АН України. Київ: Наукова думка, 1990. Т. 11-12: Щоденникові записи. Листи. 485 с.
4. Тичина П. Вітер з України. Поезії // Червоний шлях. 1924. 86 с.
5. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф.464. Оп.1. Спр.5116. Арк.25.
6. Хвильовий М. Твори: у 2 т. К.: Дніпро, 1990. Т. 2: Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи. 925 с.

Марченко Наталія *Літературна дискусія 1920-х років навколо збірки П. Тичини «Вітер з України»*

У статті на матеріалах епістолярної спадщини досліджено передумови та причини появи збірки П. Тичини «Вітер з України» (1924 р.). Проаналізовано хід літературної дискусії (1924-1926 рр.), особисту позицію П. Тичини, його ціннісні орієнтири та симпатії. Визначено коло найближчих адресатів П. Тичини харківського періоду, з якими поет ділився глибинними переживаннями. Обґрунтовано особисту позицію М. Хвильового, який склав публічну протекцію поету у ході літературної дискусії.

Ключові слова: поет, П. Тичина, збірка, література, дискусія, Харків

Марченко Наталія *Литературная дискуссия 1920-х годов вокруг сборника П. Тычины «Ветер с Украины»*

В статье на материалах эпистолярного наследия П. Тычины исследованы предпосылки и причины появления сборника «Ветер с Украины» (1924 г.). Проанализирован ход литературной дискуссии (1924-1926 гг.), ценностные ориентиры и симпатии поэта. Определен круг ближайших адресатов П. Тычины харьковского периода, с которыми поэт делился глубинными переживаниями. Обоснована личная позиция М. Хвильового, сложившего публичную протекцию поэту в ходе литературной дискуссии.

Ключевые слова: поэт, П. Тычина, сборник, литература, дискуссия, Харьков

Marchenko Nataliya *Literary discussion of the 1920s around the collection of P. Tychyina «The Wind from Ukraine»*

In the article are explored the reasons for the appearance of the collection «The Wind from Ukraine» (1924) through the personal letters of P. Tychyina. Analyzed the moral values and the professional direction of P. Tychyina during the literary discussion.

P. Tychyina moved to Kharkiv for personal reasons in 1924. In Kharkiv, he issued his collection «The Wind from Ukraine». The poet believed that the collection was not the same as it was planned. He wanted to write it better and more lyrically. Among the writers, there was a wide discussion about the skill of writing poems from the collection: some considered P. Tychyina a talented poet, others criticized him.

The article describes the circle of the poet's closest friends with whom he could share his thoughts and experiences (L. Paparuk, M. Mogilyansky, N. Romanovich-Tkachenko, M. Zerov, A. Lyubchenko).

P. Tychyina externally tried to be indifferent to the discussion, but admitted in letters because of criticism. In a difficult period P. Tychyina was supported by a close friend of M. Khylovy who volunteered to publicly defend the poet from active criticism.

Keywords: poet, P. Tychyina, assembly, literature, discussion, Kharkiv

Рецензенти:
Михайлуца М.І., д.і.н., професор
Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 09.10.2017 р.